

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend.

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

SPREKEN EN ZWIJGEN VAN VROUWEN IN DE GEMEENTE

De betekenis van 1 Korintiërs 14,34-36

Een opvallende en veel besproken passage uit Paulus' brieven is die waarin hij de vrouwen in de gemeente opdraagt te 'zwijgen'. In 1 Korintiërs 14,34 lezen we: '(Uw) vrouwen moeten zwijgen in de vergaderingen'. Wat betekenden die woorden voor Korinte? En welke implicaties hebben ze mogelijk voor vandaag?

Voorsorteren

Vooraf merken we op, dat het onjuist zou zijn deze tekst snel aan de kant te schuiven met de algemene opmerking, dat onze cultuur toch buiten het bereik van de (verouderde) bijbelwoorden valt. In *De Reformatie* van de vorige week bespraken we dit meer algemene punt. De conclusie was toen dat we ons zo gemakkelijk niet kunnen afmaken van Schriftwoorden. De culturele verschillen zijn niet zo absoluut als men vaak suggereert en de bijbelwoorden komen op uit een eigen bron. Zij blijken ook als het over man en vrouw gaat niet geënt te zijn op de toevallige situaties in de eerste eeuw, maar op de door God bedoelde scheppingscultuur.

In de tweede plaats moeten we oppassen voor een eenzijdige benadering van deze tekst in 1 Korintiërs 14. Ze

wordt vaak getypeerd als de tekst over 'de *zwijgende* vrouwen' en met een zeker genoegen wordt dan geconstateerd dat de bijbel *de* vrouwen kennelijk monddood maakt in de gemeente. Wie in het Nieuwe Testament wat verder om zich heen kijkt, kan echter al snel ontdekken dat vrouwen in de oudste gemeenten helemaal niet monddood waren. Laten we, om van de diakonessen te zwijgen, alleen maar even denken aan de profetessen! De passage in 1 Korintiërs 14,34 moet onze verwondering niet wekken omdat ze zo zou afwijken van onze eigen ideeën, maar omdat ze reeds binnen het Nieuwe Testament opvalt, gezien de manier waarop daar in het algemeen over man en vrouw wordt gesproken.

In de derde plaats moeten we bij de uitleg van deze tekst er goed op letten dat we *afzonderlijk* spreken over de betekenis die het woord had voor Korinte en over de normen die wij er vandaag aan zouden kunnen ontleen. Vaak benadert men deze tekst met een te grote geëngheid. Men is bijvoorbeeld al vóór of tegen vrouwelijke predikanten in de gemeente of men is al een verdediger van haar stemrecht en dan benadert men deze tekst met de bedoeling haar te laten spreken of juist onschade-

HOOFDARTIKEL

Spoken en zwijgen van vrouwen in de gemeente

J. van Bruggen

UIT DE SCHRIFT

Het einde van de toorn III (slot)

J.W. Roosenbrand

KERKLIJK LEVEN

Zending-92: Op Gods tijd en naar zijn Woord II

C.J. Haak

UIT DE KERKEN

Met hart en mond en handen

II (slot)

E.A. de Boer

LITERATUUR

De Middeleeuwen... donker?

II (slot)

P.C. van Daalen

KLIK OP DE KERK TE

Groningen-Oost

Bert Bos

AAN DE BROEDERWEG

Kort verslag

PERSCHOUW

W.G. de Vries

lijk te maken. Goede exegese begint zeker bij deze tekst met enig zelfonderzoek. Een goede scheiding van de beide vragen is ook gewenst om anachronismen te voorkomen. Onbewust wordt vaak de huidige gemeenschappelijke situatie geprojecteerd op het Nieuwe Testament. Alsof er ook toen al een scherp onderscheid bestond tussen formele eredienst en meer informele gemeentevergaderingen. En alsof ook toen al kerkeraad en gemeente precies zo waren afgebakend als dat in Dordrecht is gebeurd. Dit is zeker het geval niet. De moeilijkheid is echter, dat Paulus wel een kerkelijke situatie vooronderstelt, maar dat wij vaak niet meer precies weten hoe die situatie was. Dit kan er nog wel eens toe leiden dat de exegese moet eindigen niet een aantal onbeantwoorde vragen.

Afbakenen

Allereerst moeten we ons bezig houden met de juiste afbakening van de tekstopgreep. We gaan in dit artikel nu maar voorbij aan het feit dat de verzen 34-35 in enkele handschriften zijn verplaatst. Belangrijker is de vraag of men deze verzen (zoals vroeger veel gebeurde) als een aparte eenheid moet nemen dan wel of men vers 33b erbij moet trekken.

Wanneer men vers 33 als één zin leest, krijgen we de volgende afsluiting van het voorgaande: '(33a) Want niet de ordeeloosheid komt van God, maar de vrede, (33b) zoals in al de getuigenissen van de heiligen'. Onmogelijk is deze verbinding niet, maar er is ook veel te zeggen voor de verbinding van 33b met 34: '(33b) Zoals in al de gemeenten van de heiligen, (34) moeten (uw) vrouwen zwijgen in de vergaderingen'.

Tegen deze verbinding wordt wel aangevoerd dat het woord 'gemeente' (*ekklèsia*) dan in één zinsnede (vers 33b-34a) met twee verschillende betekenissen wordt gebruikt (*gemeente* resp. *vergadering*). Hier dreigt

echter het reeds gesignaleerde gevaar van anachronisme. In de tijd van het N.T. betekent *ekklèsia* 'vergadering'. Het wordt vaak brachylogisch (afgekort) gebruikt voor de 'vergadering van de christenen'. Wij zijn meer gewend aan geregistreerde 'kerken' met een aparte naam enz. Een *kerk* kan bekend slaan bij de overheid ook al houdt zij nooit meer 'kerk'. In de tijd van het Nieuwe Testament was dit (nog) niet mogelijk. Toen bestond de kerk in haar bijeenkomsten en het is zelfs de vraag of er al lidmatenboeken e.d. waren. In allerlei plaatsen kwamen sinds de evangelieprediking heiligen in vergadering bijeen: dat was dan de 'vergadering van God'. In al die vergaderingen zwegen de vrouwen bij een bepaald onderdeel. Zo moet liet ook in de samenkomsten te Korinte. Het meervoud in vers 34 doet denken aan de diverse plaatsen van bijeenkomsten in Korinte: men beschikte als christenen in die stad niet over een apart en zeer groot gebouw om vele christenen tegelijkertijd in onder te brengen (tegenwoordig vaak getooid met de naam 'kerk'). De gelovigen kwamen bijeen op verschillende huisadressen. In 1 Kor. 1,1 wordt het enkelvoud *ekklèsia* gebruikt voor het totaal van deze 'secties' of huisgemeenten.

Conclusie: er is geen reden om aan de tegenwoordig meer gebruikelijke verbinding van vers 33b met vers 34 niet de voorkeur te geven, ook al kozen veel kerkvaders op dit punt anders.

Niet alleen de versverbinding is van enig belang, ook de nadere bepaling van het onderwerp. Gaat het nu over 'vrouwen' in het algemeen of over 'uw vrouwen' als een beperkt deel van alle aanwezige vrouwen? Sommige handschriften lezen 'uw vrouwen' en dan zou bij uitstek gedacht kunnen worden aan de gehuwde vrouwen. Toch kan dan ook wel worden gedacht aan de ongehuwde vrouwen waarvoor een man als 'voogd of patroon' de verantwoordelijkheid droeg. Zelfs zou nog zijn te denken aan de vrouwen in uw samenkomsten ('uw' ziet dan op de onderscheiden *ekklèsia*, de verschillende huiskerken). Wanneer in vers 35 sprake is van de 'eigen' mannen (*idi-ous andras*) wordt echter de laatste gedachte afgesneden en blijkt dat we in ieder geval moeten denken aan echtgenoten of voogden. Men kan vanuit vers 35 echter nog niet zeggen dat het in 34 alleen om gehuwde vrouwen gaat; het is mogelijk dat de apostel ook aan de ongehuwden denkt die onder toezicht van een vader of broer of oom leven. Zelfs wanneer de apostel in vers 35 met 'de eigen mannen' uitsluitend zou doelen op de wettige echtgenoten waaraan de vrouwen thuis hun vragen moeten voorleggen, is het nog niet mogelijk om in vers 34 beperkt en uitsluitend te laten slaan op de gehuwde vrouwen. Paulus wijst met een korte richtlijn terecht en schrijft hier zeker geen uitputtende verhandeling over alle denkbare situaties. Zou hij echter bedoeld hebben dat de gehuwde vrouwen moeten zwijgen, maar dat alle andere vrouwen onbeperkt mogen spreken, dan zou hij vers 34 toch wel heel deficiënt hebben geformuleerd. In de voorgaande verzen

KERNREDACTIE

DH. W. G. DE VRIES (red.) DRS. C. J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. T. E. V. DE VRIES

OVERIGE REDACTIELEDEN

DRS. R. T. ROOIJ, DRS. B. LUITEN, DRS. C. J. DE RIJTER, PROF. DR. C. TRIMP, DRS. H. VELDMAN, PROF. DR. K. VELING

MEDEWERKERS

DRS. J. P. BOERSEMA, J. M. DE JONG, A. JOH. KISJES, DRS. J. MESSELINK, DRS. J. SMIT

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan

De Reformatie, Postbus 24 8260 AA te Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postcreekening 406010 t.n.v., De Reformatie, Goes Postbus 25, 4460 AA Goes Tel. (01100) 15591

ABONNEMENT

f 84,75 per jaar f 45,25 per jaar, studenten f 69,25 per jaar (binnenland)

Buitenland f 143,50 per jaar (zeepost)

ten abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers f 1,85 (excl. porto)

ADVERTENTIES

Prijs f 015 per mm Contracttarief op aanvraag

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

geeft hij ook steeds duidelijk aan wie er wél en wie er niet mogen spreken op een bepaald moment. De algemene en korte formulering in vers 34 geeft dan ook geen ruimte om aan te nemen dat Paulus hier richtlijnen wilde geven die uitgaan van het onderscheid in gehuwde en ongehuwde vrouwen. Hij spreekt hier vanuit het onderscheid tussen vrouwen en mannen (zie vers 35). Dat hij zijn formulering daarbij afstemt op de meest voorkomende situatie (de gehuwde en evt. de onder een curator levende ongehuwde) geeft geen aanleiding om inzake de zelfstandige ongehuwde vrouwen het *omgekeerde* te stellen van wat in vers 34 wordt opgedragen. We zouden de kort geformuleerde tekst dan overvragen op punten waarover zij zich niet uitlaat. We moeten bedenken dat Paulus in een concrete situatie met een korte richtlijn terechtwist en dat hij niet een wetstekst schrijft voor de dilemma's in de 20ste eeuw.

We gaan nu verder uit van de verbinding van vers 33b met 34-36 en we zien deze coupure als een globale uitspraak over het zwijgen van vrouwen in de gemeente.

Taxeren

Voor een nadere bepaling van dit 'zwijgen' is de aansluiting aan het voorgaande van groot belang. In vers 26 is Paulus begonnen met de praktische uitwerking van het gezegde over de waarde van profetie en tongentaal. Wanneer men samenkomt is er van alles: psalm, lied, tongentaal, openbaring, uitlegging. Alles moet tot opbouw gebeuren.

In 27 behandelt hij dan het spreken in tongentaal (dit leidt in 28 tot de opdracht: zwijgen in bijeenkomstverband wanneer er geen uitlegger is).

In 29 is het spreken van profeten aan de orde (in 30 leidt dit tot de opdracht: zwijgen wanneer een ander een openbaring krijgt).

Omdat in 34 opnieuw een opdracht tot zwijgen volgt, ontstaat de indruk dat vrouwen zonder meer altijd moeten zwijgen, terwijl mannen op tijd mogen spreken in tongen of op hun beurt in profetie.

Hier rijst echter de vraag hoe Paulus dit kan rijmen met wat hij eerder schreef. In 11,5.13 wordt er nog van uitgegaan dat vrouwen profeteren en bidden (in een tong?!) en dan toch wel in het openbaar (daarom juist moeten zij de eerbaarheid in het dragen van de palla* niet loslaten!). Hoe kan hij nu in 1 Korintiërs 14,34 opeens categorisch het *zwijgen* opdragen?

Voor dit probleem zijn twee oplossingen aangedragen. Men kan 1. aannemen dat Paulus in hoofdstuk 11 de attitude aanpakt en in hoofdstuk 14 doorstoot naar een generaal verbod; 2. óf men kan aannemen dat Paulus in 14,34 niet spreekt over het profeteren of bidden in een tong, maar over een andersoortig spreken.

Dit spreken moet dan nader bepaald worden door vers 35: 'Indien zij iets willen leren, laten zij thuis hun eigen mannen vragen'. En door vers 34: de onderdanigheid is in geding. Men kan denken aan alle *horizontale* spreken van mens tot mens in leerdiscussies en tegenwerpingen. Het

doel van de profetie is immers 'leren' (14,31). In vers 34 wordt hetzelfde werkwoord gebruikt. Om de bedoelde lering te ontvangen moeten vrouwen niet spreken in de gemeente, maar thuis bij hun mannen navraag doen. Voorondersteld is dan dat het hier niet gaat om een passief aanhoren van de profetie waardoor automatisch lering wordt ontvangen, maar om een actief doorspreken naar aanleiding van de profetie. Dit doorspreken in een leersituatie is dan het moment waarop de profetie die is aangehoord wordt omgezet in lering voor allen. Er is dan niet een monologische leersituatie zoals in onze kerkdiensten, maar een plurale leerdiscussie waarin profeten samen de lering puren uit de ontvangen en aangehoorde profetieën.

Geesten van de profeten zijn onderworpen aan de profeten

Voor een beslissing op dit punt is de exegese van vers 32 van belang. Dit vers luidt in de NBG-vertaling-1951:

'En de geesten der profeten zijn aan de profeten onderworpen, want God is geen God van wanorde, maar van vrede.'

Wat betekent dit? Zijn de geesten der profeten aan de profeten onderworpen doordat zij zichzelf onder controle hebben en op tijd kunnen stoppen met profeteren, zoals in vers 29a.30-31a was opgedragen? Of wordt de profetie zelf aan een discussie onderworpen waarin de betekenis van de ontvangen openbaring nader wordt vastgesteld? In deze laatste richting wijst vers 29b. We lezen daar:

'(Wat de profeten betreft, twee of drie mogen het woord voeren), en de anderen moeten het beoordelen.'

Er is blijkbaar niet alleen de profetie, maar ook een beoordeling van het geprofeteerde. Het werkwoord dat hier wordt gebruikt (*diakrinein*) doet ons denken aan de in 12,10 genoemde 'onderscheiding (beoordeling) van geesten' (*diakrisis pneumatōn* 12,10). En het daar gebruikte woord 'geesten' past weer bij hetzelfde woord in vers 32 (de 'geesten' der profeten zijn aan de profeten onderworpen). Profeten beoordelen elkaars uitspraken. Al spoedig blijkt dat ook nodig in de kerk om de *valse profeten* te ontmaskeren (zie de norm in 1 Kor. 12,2-3), maar in Korinte fungeert het waarschijnlijk nog alleen maar positief: men haalt *samen* uit de ontvangen profetie de bedoelde lering.

Mocht nu dit wederkerig beoordelen bedoeld zijn, dan past het 'onderdanig zijn' (*hupotassein*) van vers 34 op hetzelfde verbum in 32: de geesten van de profeten zijn aan de profeten ondergeschikt, onderworpen. Wanneer vrouwen deelnemen aan het beoordelend leergesprek waarin de waarde en de betekenis van een ontvangen profetie worden bepaald, zouden de geesten van de mannen-profeten dus onderworpen zijn aan de vrouwen-profeten. Dit nu staat lelijk en is in strijd met de wet. Góð kan vrijmachtig mannen en vrouwen gebruiken voor zijn openbaringen, maar dit betekent nog niet dat mannen en vrouwen nivellerend met elkaar moeten omgaan binnen de kerk. De vrijheid van de vrouw voor God doet niet tekort aan haar relatie tot de man. Zo goed als een profeterende

of in tongen biddende vrouw haar palla (teken van vrouwelijke attitude) niet moet afleggen (1 Kor. 11) zo goed moet zij zich ook *als vrouw* stilhouden wanneer op dit profeteren een onderlinge beoordeling volgt. De geesten van de profeten zijn aan de profeten onderworpen, opdat allen lering ontvangen. maar juist omdat hier van *onderwerping* sprake is, is dit een moment waarop de vrouwen zich van het woord (moeten) onthouden.

De commentaar van Robertson-Plummer verwerpt deze exegese van vers 32: het zou in dit vers gaan om de mogelijkheid dat profeten gaan zwijgen, zij kunnen zichzelf beheersen. Hiertegen pleit echter dat vers 32 aansluit bij het slot van 31 (allen moeten leren) en dit sluit weer aan bij het slot van 29 (anderen moeten onderscheidend beoordelen). Bovendien is het woord 'geesten' (*pneumata*) in 14:32 goed te begrijpen wanneer hier bedoeld wordt op de actie van 'het onderscheiden van de geesten' (*diakriseis pneumaton*). Ook past vers 33 dan beter: de individuele profetie moet zich voegen binnen de gemeenschap als geheel.

Het wordt nu wel duidelijk dat het in de vergaderingen van de christenen te Korinte anders toeging dan in de ons bekende erediensten. Omdat de profetie en het spreken in tongen in veel kerken onbekend zijn, is ook het beoordelend verwerken van de profetie niet bekend. Hoe moeten we ons dit voorstellen? Zijn er gegevens in het Nieuwe Testament die het ons mogelijk maken hiervan een wat concreter beeld te krijgen?

Verwerken van profetie in Handelingen

Het boek Handelingen laat ons gelukkig en passant momenten zien waarin iets van dit beoordelen aan de orde is. Voorbeelden van het verwerken van profetie door een gemeenschap vinden we daar op diverse plaatsen.

Hnd. 11,28-30 (profetie van een hongersnood met daaropvolgend het besluit van de gemeente tot de gaven aan Jeruzalem);

Hnd. 13,2-3 (op de aanwijzing van Barnabas en Paulus door de Geest volgt het besluit tot gebed, handoplegging en uitzending);

Hnd. 11,2-1 X (op het verhaal over de openbaring aan Petrus volgt beëindiging van de confronterende discussie in de voiming van een gemeenschappelijke mening);

Hnd. 16,9-10 (het gezicht van de Macedonische man leidt tot een gemeenschappelijke conclusie over de verdere reis: men maakt uit het visioen iets op!);

Hnd. 21,4-6 (door de Geest wordt tot Paulus gezegd, zich niet in te schepen, maar toch besluit men onder zeil te gaan; het is interessant te zien dat in deze groep ook vrouwen en kinderen zijn; mogen we dus aannemen dat deze vrouwen zich buiten de verdere besluitvorming hebben gehouden!);

Hnd. 21,10-14 (profetie van Agabus over de binding van Paulus; contrasterende meningen over de gevolgen daarvan, besluit van Paulus en berusting van de anderen).

Kortom: de vaak zeer concrete aanwijzingen van de profeten vroegen om interpretatie en besluitvorming. Ook

moest de wettigheid van een geestelijke uitspraak worden beoordeeld. Het blijkt dan voor te kunnen komen dat men anders handelt dan de profetie aangaf. De geesten van de profeten zijn aan de profeten onderworpen!

Thuis vragen

Tenslotte is er nog een ander argument dat ons stimuleert, het gebod tot *zwijgen* niet op te vatten als een verbod op profetie of tongentaal door vrouwen. Indien het in de versen 34-35 zou gaan over dat profeteren of over het bidden in een tong, zou het logisch zijn geweest dat in vers 35 had gestaan: laten zij thuis *profeteren of bidden* (verg. 14,28b). Juist het feit dat in vers 35 alleen over het ontvangen van lering wordt gesproken, nodigt ons uit tot een meer beperkte opvatting van het zwijggebod, in aansluiting bij het eerder genoemde leerelement nu de profetie.

Conclusie

In 1 Korintiërs 14,34-35 wijst Paulus erop dat de gaven die aan mannen en vrouwen gelijkelijk worden geschonken (m.n. profetie en glossolie) en die ook door mannen én vrouwen bediend werden in de samenkomsten, er niet toe mogen leiden dat men in het onderling beoordelen van elkaars woorden en in de onderlinge verwerking van de openbaringen op voet van verwisselbare gelijkheid zou participeren. Op het menselijke vlak hebben man en vrouw specifieke plaatsen en houdingen en die moeten in acht worden genomen.¹

Gaat het hier nu louter om sociale usanties uit die tijd! Daartegen pleit de herinnering aan de wet (14,34c) alsmede de verwijzing naar de zede van alle gemeenten (14,33b,36b), een zede die samenhangt (14,36a!) met de start van het woord (niet met aanpassing aan de cultuur).

In feite staat de tekst indirect heel dicht bij 1 Tim. 2,12 en daar vindt men meer expliciet de verwijzing naar de wet (*nomos*). Hier blijkt ook dat een algemene attitude inzake man en vrouw vooropgaat en dat vnnadruut in wijsheid een goede plaats moet worden gezocht én geboden, ook in het gemeentelijk samenleven.

Evaluatie

1. De tekst is niet tijdgebonden en zij is zelfs vanuit de openbaring gemotiveerd: zij is in principe dus algemeen geldig.
2. De tekst is geformuleerd in een specifieke, niet meer op deze manier aanwezige, situatie van directe openbaringen en de verwerking daarvan. Doordat vele bijbellezers een *rechte lijn* trekken van de profetie in het Nieuwe Testament naar de woordbediening in de huidige kerkdiensten, wordt een ernstige kortsluiting veroorzaakt. Een dominee profeteert niet! Hij legt profetieën uit. Daarom kan men 1 Korintiërs 14 alleen per analogie toepassen op andere, latere situaties, die maar ten dele vergelijkbaar zijn met wat in Korinte gebeurde.
3. De heilige Schriften (met profetieën en geestelijke gebeden, gesproken door mannen én vrouwen) heb-

ben bij ons de plaats van de profetie of de Godsgeboden destijds. In het publiek, gemeentelijk verwerken van deze Schriften (lerend, opiniërend en vermanend) is de opdracht aan de mannen en niet aan de vrouwen. Wanneer vandaag gemeenteleden de Schriftlezingen zouden doen in de eredienst, zouden zowel mannen als vrouwen daarvoor gevraagd kunnen worden: de schriftelijke neerslag van de profetieën is aan beiden gelijkelijk toevertrouwd. Wanneer vanuit deze profetieën lerend, beoordelend en vermanend tot de mede-gemeenteleden wordt gesproken is dit echter de opdracht voor de mannelijke oudsten. Mochten meer mensen aan die woordbediening deelnemen (zodat ook vraag en antwoord ontstaat) dan blijft hetzelfde gelden, omdat het zowel bij monoloog als bij groeps-prediking blijft gaan om de onderlinge leersituatie.

4. Tenslotte enkele voorbeelden van vraagstellingen die niet zonder meer vanuit deze tekst zijn te beantwoorden:

– Hoe moet de houding zijn van vrouwen in de besprekingen op gemeentevergaderingen? Het antwoord op deze vraag hangt primair af van onze visie op het karakter van een gemeentevergadering en van de discussies aldaar.

– Moeten vrouwen actief stemrecht hebben bij verkiezing van ambtsdragers? Het gaat bij de verkiezing niet om verwerking van openbaring in een proces van leren en onderwijzen aan elkaar. Vanuit deze tekst valt de vraag dan ook niet te beantwoorden.

– Kunnen vrouwen ambtsdragers zijn in de kerk? Voor die vraag is deze tekst mogelijk van betekenis nadat we eerst het karakter van ieder afzonderlijk ambt hebben geformuleerd. In *Ambten in de apostolische kerk* heb ik vanuit deze diversiteit gewerkt en ik ben uitgekomen bij de aanwezigheid van diakonessen in het Nieuwe Testament en de afwezigheid van vrouwelijke oudsten. Met die afwezigheid van (lerende) oudsten heeft 1 Korintiërs 14,33b-36 zeker iets te maken.

J. van Bruggen

* Palla = soort hoofddeksel.

¹ Mijn boek *Emancipatie en Bijbel* bespreekt aan de hand van 1 Korintiërs 11 de algemene attitude van man en vrouw in Gods schepping en in de kerk. De terloopse opmerkingen die in dit boekje (pp. 51-52) zijn gemaakt over de hier besproken tekst (1 Kor. 14,33b-36), wil ik door dit artikel graag preciseren en deels corrigeren.

Rectificatie

In het hoofdartikel van de vorige week ('Paulus en de Amazonen') moeten de regels 13-16 van kolom 1 op pag. 378 aldus gelezen worden:

'Dan nog is de menselijke geest te allen tijde vrij om vanuit een heel ander model dan het in die cultuur gerealiseerde, te dromen, te dichten of te profeteren!'

In plaats van 'de menselijke geest' was in deze zin ten onrechte en merkwaardig genocd nu te lezen 'de mannelijke geest'. JvB

Zojuist verscheen:

HANDBOEK 1992 ten dienste van de Gereformeerde Kerken (redactie: dr. W.G. de Vries)

- * NIEUW: register op verenigingen etc.
- * NIEUW: buitenlandse kerken overzichtelijker en completer
- * statistiek en 'grensverkeer'
- * Jaaroverzicht: herdenking 1892, *Reformanda*, de Bond van Gereformeerde Bijbelstudieverenigingen, tien jaar De Wegwijzer, Gereformeerd Zorgcentrum en nog veel meer.

Pocket, 384 pag., f 16,95

Vraag er naar
bij uw boekhandelaar!

PERSBERICHT

Theologische Universiteit

Schooldag. De 'Schooldag 1992' wordt D.V. gehouden op woensdag 30 september.

Adres schooldagcommissie: Broederweg 15, Kampen; tel.nr. 05202-12878. Postadres: Postbus 5026, 8260 GA Kampen.

De schooldagcommissie wijst erop dat kraampjes of standplaatsen voor publieke activiteiten tijdens de schooldag aangevraagd dienen te worden bij de Marktmeester van de gemeente Kampen, tel.nr. 05202-92837 of 16008. Aangezien het aantal plaatsen niet onbeperkt is, raadt de commissie ieder die hier belang bij heeft aan vroegtijdig met de marktmeester contact op te nemen.

HET EINDE VAN DE TOORN III (slot)

'Maar dit mishaaide Jona ten *zeerste* en hij werd toornig':

'Maar de **HERE** zei: *zijt gij terecht vertoornd?*';

'Maai God vroeg Jona: *zijt gij terecht vertoornd over de wonderboom?* En Jij antwoordde: *terecht ben ik vertoornd, ten dode toe!*'.

Jona 4 : 1, 4, 9.

Het gaat in deze overdenking en de beide vorige over het einde van de toorn van God. In dit vierde hoofdstuk ontmoeten we een Jona die nog liever dood gaat, dan dat hij zijn toorn beteugelt of aflegt. Aan zijn toorn komt geen eind!

Van boven brandt de zon, van binnen brandt zijn toorn.

*als hij het niet dacht
die God van hem
zou ook eens niet
barmhartig zijn* (Hans Bouma)

'Ben je terecht vertoornd?' Die vraag is een uitnodiging aan Jona om over zichzelf na te denken. Jona is boos op God, boos op Ninevé. Maar kijk nu eens naar jezelf! Wie zou hier eigenlijk **kwaad** moeten zijn?

Jona is kwaad, want hij heeft de wereld eenvoudig in tweeën verdeeld: de slechten (zij, de anderen, Ninevé en de goeien (wij, wie anders?). De slechten moeten gestraft worden, en de goeien moeten het goed hebben (lekker in de schaduw).

Hij kan het niet verkroppen dat God anders oordeelt.

'Ben je terecht zo **kwaad**, Jona?' Ren je dan nu al vergeeten dat al Gods brandingen ook over jouw leven zijn gegaan, en dat jouw leven door God uit het graf **tevoorschijn** is getrokken?

'Ben je terecht zo kwaad, Jona?' Zit de wereld werkelijk zo eenvoudig in elkaar? Wie is eigenlijk de goede en wie de slechte: **Jona**, die het vertikt om Gods opdracht uit te voeren? Of de heidense zeelui, die de HERE leren vrezen met grote vrees (1 : 1A)? Jona, die zich ergert aan de goedheid van God? Of de mensen van Ninevé, die zich op genade of ongenade overleveren aan God?

God wil Jona van zijn humcurigheid afhelpen. Hij roept een snelgroeïende plant **tevoorschijn**, die Jona wat schaduw geeft. Ineens is Jona's kwade bui over. Groot is zijn vreugde.

Maar op afroep heeft God ook een wormpje beschikbaar, die een eind niaakt aan de vreugde: de ztin gaat branden, de boom verdort, de bladeren vallen. De steinming zakt.

Wat valt Jona met al zijn grote woorden en zijn snel wisselende emoties, hier door de inand: Jona, klein mannetje in de hand van de Schepper, zodra Hij met je speelt.

En opnieuw klinkt de vraag: 'ben je terecht zo kwaad?' Het antwoord is deze keer zelfs brutaal en uitdagend: 'ja, ik barst van kwaadheid, en terecht!'

Groot is de toom van de kleine profeet.

Wat een contrast!

* Jona, die zijn toorn laat sussen door een boompje met wat schaduw.

God, die zijn toom slechts laat blussen door her kruis van zijn Zoon.

* Jona, die ten onrechte vertoornd is over een boompje dat verdort. Zijn toom is grenzeloos.

God, die terecht vertoornd is over het onrecht van een wereldstad. Zijn toorn kent een grens.

* Jona, belachelijk in al zijn kwaadheid. Je neemt hem amper serieus.

God, echt geraakt en gekwetst door wereldwijd onrecht. Ninevé heeft voor zijn toom.

* Jona, die zich alleen druk maakt over zijn huisje, boompje, beestje. De rest laat hem koud.

God, de Almachtige, die zich inleeft in meer dan 120.000 kleuters en ontelbaar veel kleinvee.

Het boek Jona kent een open slot: we horen niet hoe Jona reageert op het laatste appel van de HERE God. Heeft hij zich laten vormen naar Gods beeld? We horen het niet. Blijkbaar is het woord aan ons. Hoe reageren wij?

De Geest van Jezus Christus wil ons op God laten lijken, in zijn heilige verontwaardiging en in zijn vurige liefde. Die beide, samen.

Het evangelie gaat ook over zijn komend oordeel. Als we het zo doorgeven, werken we eraan mee de wereld terug te winnen voor zijn barmhartige Meester.

J.W. Roosenbrand

ZENDING-92:

OP GODS TIJD EN NAAR ZIJN WOORD II

2. Missiologische tendenzen

Met **de** veranderende wereld zijn ook andere thema's in de missiologie aangeslagen. We willen hier even stilstaan bij die onderwerpen die in alle groeperingen en kerken een belangrijke rol spelen:

2.1. *Missio Dei*

De term 'missio Dei' (Zending van God) is net zo geliefd als onduidelijk. De naam valt voor het eerst in WRK-kringen in de jaren '50. Bedoeld wordt dan dat men, uit verlangen met de vele kerken, niet meer wil spreken van een 'missio ecclesiae' (zending van de kerk), maar een **gezamenlijk** participeren aan een plan **Gods** in deze wereld n.a.v. Joh. 20 : 21. Dat plan bleek dan steeds minder te bestaan uit 'bekering en kerkplanting', en steeds meer uit het 'oprichten van het koninkrijk van God'. Missio Dei werd **dé** stimulans om overal in de wereld de humanisering van het heil door te voeren. Zending betekende vooral het meehelpen veranderen van de onderdrukkende, demonische structuren van deze wereld.

De methode daarvoor is vooral 'holistic': allesomvattend en integraal. op alle levenssterreinen moet niet alleen door verkondiging (proclamatie), maar vooral door dienstverlening (diakonia), gemeenschapsoefening (koinonia), viering van liet heil (liturgia) en gerechtigheid (ook in de macro-structuren) de Zending z'n greep naar de wereld doen. Een nooit ophoudende taak, waarbij vooral de **daad** centraal komt te staan. Dat betekent niet zomaar dat we de daad hij het Woord moeten voegen, maar dat we in feite het Woord alleen nog maar als daad kunnen brengen. De wereld heeft. zo klinkt het, de buik vol van de orthodoxie, en hunkert naar de orthopraxie? Anders zal men nooit neer begrijpen wat God in deze wereld eigenlijk wil.

2.2. *Contextualisatie*

Nauw verbonden aan de Missio Dei is de contextualisatie-gedachte. Daarmee wordt bedoeld dat de 'eigen context' een veel grotere rol in het theologiseren moet krijgen. Kijk. dat het evangelie concreet en actueel in elke situatie gebracht moet worden, daas zijn we het gauw over eens. Maar bij contextualisatie speelt de eigen context een overheersende rol in het begrijpen van de bijbel. De zendeling moet geen 'inhoud' meer overbrengen naar een ander land, b.v. zoals beleden in de belijdenissen van de kerk, maar moet de mensen daar leren via eigen ogen de bijbel te lezen.

Daarvoor zullen er vele verschillende 'christussen' ontstaan, ul naar gelang van de behoefte van de context. Een revolutionaire Christus, die tegen de 'overheersers' vecht. een zwarte Christus, die elementen van de Afrikaanse godsdienst in zich heeft, een Aziatische Christus. die **wat** mystieker van aard zal zijn en noem maar op. Dat je daarmee b.v. in strijd komt met de belijdenis van Christus als God **én** mens, mag niet deren. We staan immers allemaal in een gesloten 'verstaans-cirkel'. waardoor we de bijbel alleen via onze eigen achtergrond kunnen zien, waarnemen, begrijpen en interpreteren. We moeien juist géén abstracte Christus hebben, maar een Christus die in onze situatie 'vleesgeworden', tastbaar en werkelijk relevant is. Het evangelie moet zgn. incarnationeel overgebracht worden.

2.3. *Dialog*

De dialooggedachte is **dé** grote doorbraak in de beoordeling van de andere godsdiensten. De hoofdgedachte is dat God door zijn Geest ook op een of andere manier aan het werk was in andere godsdiensten. Door dialoog, gesprek, moeten we met elkaar zien te ontdekken wat iedere 'gelovige' gezien heeft van Gods Waarheid. Het verzet tegen westerse superioriteit heeft erkenning gekregen dat ook het christelijk geloof niet als superieur t.o.v. andere geloven mag worden gezien.

Alle godsdiensten zijn principieel gelijkwaardig. Aanhangers ervan kunnen door een open luisterhouding t.o.v. elkaar niet van te voren zeggen waar hun gesprek op uit zal lopen. Een islamiet kan als christen, maar evengoed kan een christen als islamiet uit de discussie te voorschijn komen. Nationale en internationale dialoog-centra zijn ingesteld waar de aanhangers van allerlei religies, maar ook van ideologieën met elkaar in gesprek raken. Er is in deze wereld geen ruimte meer voor een autoritaire, exclusieve boodschap tot bekering en geloof in de unieke Christus. We kunnen hooguit zeggen dat we als mensen met z'n allen als pelgrims onderweg zijn naar God en onderweg elkaar wat vertellen van onze ervaringen met Hem...

2.4. *Bevrijdingstheologieën*

De bevrijdingstheologie is vooral bekend uit Latijns-Amerika, waar men door een nieuwe manier van omgaan met de Schrift een theologie van de daad ontwikkelde, die m.n. gericht was op het 'bevrijden van de armen' uit de politieke en economische onderdrukkende structuren. In

de nieuwe basisgemeenten werd men, mee door gebruik van marxistische theorieën, geïnspireerd tot verzet b.v. tegen de overheersende klasse van grootgrondbezitters. Op zo'n manier zou een nieuwe exodus kunnen plaatsvinden, bevrijding, heil.

Die gedachten zijn uiteraard op zoveel andere situaties ook toepasbaar, b.v. de anti-apartheidsbeweging van ds. Boesak in Zuid-Afrika, maar ook de Minjungtheologie in Korea. En daarnaast, ook de grote onderdrukte categorie aller tijden, de vrouwen, moeten worden bevrijd. Zij moeten ook de gelederen sluiten om zich te onttrekken aan manlijke machtsstructuren. Via de feministische theologie en anti-discriminatie wetten weten we goed genoeg dat deze tendensen serieus genomen dienen te worden.

2.5. Kerkgroei-beweging

De kerkgroei-beweging, Church growth movement, o.l.v. McGavran, lijkt op het eerste gezicht een welkome verademing op het zendingsstancet. Immers, wie nam als hij de handschoenen tegen de WRK op om de twee biljoen onbereikte mensen niet te vergeten en bezig te zijn met de getalsmatige groei van de kerk? Geen wonder dat vele, door de WRK-zending teleurgestelde werkers, zich op konden trekken aan moderne technieken en methoden die in de Fuller School of World Mission te California worden geboden.

Bij nader inzien moeten we ook hier concluderen dat de hele beweging toch te veel de mens in het middelpunt heeft gesteld. Mensen moeten niet per persoon bekeerd worden, maar als multi-individuele groepen, cultureel-homogene eenheden, als stam of volk, zie maar Mat. 28 : 19. Terwijl dan ook nog verschil gemaakt moet worden tussen 'leerlingen-maken' (discipling) en 'leren onderhouden' (perfecting). De methoden worden vaak meer bepaald door de resultaten van culturele anthropologie en communicatiewetenschappen dan door de bijbel.

2.6. Stadszending, Urban Mission

Tot slot de stadszending, Urban Mission. De steden worden wel genoemd de nieuwe frontlinies van de zending. Tegen het jaar 2000 zal 80% van de mensheid in de steden wonen. Met steden worden dan de miljoenensteden bedoeld, zoals wij in Nederland eigenlijk nog niet kennen. Hoe moet je de mensen daar bereiken, met de totaal andere leefpatronen dan we tot nu toe gewend waren. Welke eisen mogen daar gesteld worden aan de kerk en evangelieverkondiging? Wat dat betreft staan we in Amsterdam nog maar aan het begin van een nieuw tijdperk.

3. Gereformeerde zending

Voor we conclusies trekken t.a.v. zendingsperspectieven nu, kijken we ook om ons heen met de vraag waar de Gereformeerde Zending in Nederland nu mee bezig is en welke ontwikkelingen al in gang zijn gezet.

3.1. Waar zijn we nu?

3.1.1. Irian Jaya

– Zendingsvisitatie werd samenwerkingsdeputatie

Op 26 oktober viel het besluit, in positieve, broederlijke zin, dat de PS Gelderland zich per 1 januari 1992 kon terugtrekken uit het zendingswerk op Irian Jaya. Maar vóór het zover was, bestond dat zendingswerk zelf al niet meer. De visitatie van november 1991 is daarvan een waardig getuige. Vroeger betekende immers visitatie dat de zendende kerk het door haar uitgezonden personeel ging bezoeken. Uiteraard, buiten het vergader-agendum om, ook met aandacht en contact met de nationale broederschap.

Maar nu, onlangs, geen bezoek meer aan de zendelingen, maar vergaderingen met diverse deputaatschappen van de Indonesische kerken. Met, uiteraard, weliswaar buiten het officiële vergader-circuit om, aandacht en contact met..., ja met wie eigenlijk? De uitgezonden? Zeker, maar in feite niet eens meer met 'haar personeel'. De huidige zendelingen staan formeel in dienst van de GGRI. En als zodanig verantwoording schuldig aan de GGRI, getuige de jaarlijks op te maken evaluatierapporten en aanvraagformulieren voor verblijfsvergunning, ondertekend door de Deputaten van de GGRI.

– Zending wordt leen-docent

Geheel in deze lijn hebben we onlangs, 23 januari j.l., het afscheid mee kunnen maken van de eerst uitgezonden 'leen-docent' voor Triani: br. Klopstra van Groningen-Noord gaat als docent aan de Middelbaar Theologische School van de GGRI werken. Daarmee is een al bestaande werkverhouding nu ook formeel juist benoemd. Met het proces van zelfstandigwording van de GGRI-IrJa veranderen ook de werk-opdrachten en -kaders. Men verwacht niet meer zozeer 'zendelingen' die nieuwe gebieden zullen openleggen, of in de reeds gevestigde dorpen de leiding voor kerk en zending op zich nemen. Daarvoor worden evangelisten en nationale predikanten ingezet. Trouwens, ook de overheid zou voor dat werk, wat door eigen mensen gedaan kan worden, geen visum meer verlenen.

– Vraag naar specifieke deskundigheid

Waar wel vraag naar is, én wat parallel loopt aan het overheidsheleid, is specifieke, m.n. theologische kwaliteit en deskundigheid, waarover de GGRI nog niet zelf beschikt. Dat houdt vooral in: docenten voor de Middelbaar Theologische School, de opleiding tot predikant. Daarnaast ook ruimte voor het geven van kadercursussen in de gemeente: training en toerusting van ouderlingen en diakenen; adviseurschap voor kerkverband en deputaatschappen. Zoals ds. Klamer in Sumba en straks ds. Braaksma en ds. Knigge resp. in Sumba en Timor-Rarat gaan doen.

– Zending kerken worden partnerkerken

Deze nieuwe fasering van het werk betekent dat de Nederlandse kerken in feite partner- of sponsorkerken van de GGRI worden. Samenwerkingsverbanden in Neder-

land zullen er anders uit gaan zien. De taak van Nederland zal meer en meer gaan betekenen dat de GGRI geholpen worden. háár zendingstaak goed te vervullen. De Komway, om maar wat te noemen, moet wel verder geopend worden, daar mag Nederland op aandringen. Maar het moet wel in de kaders en naar de vermogens van de GGRI zelf.

– Samenwerking binnen Indonesië

De ontwikkeling betekent ook dat de kerken op Sumba, KalBar en IrJa (en eventueel andere gereformeerde kerken) meer moeten samenwerken binnen Indonesië, b.v. met betrekking tot de opleiding tot predikant. Daartoe werden al vergaderingen belegd door de docenten van de drie Theologische Scholen.

– Literatuurproject in Nederland

Die vergadering van docenten kan overzien welke hulp waar gehndcn kan worden. Zij kan een prioriteitenlijst t.b.v. theologische literatuur opstellen en vragen of gerepatriceerde zendelingen ingezet kunnen worden om bepaalde hoeken geschikt te maken voor het onderwijs in Indonesië. Zo wordt momenteel al gedacht t.a.v. ds. Riemer die in 1991 repatrieerde. In feite gaat hij dus hier in Nederland werken in opdracht van alle gereformeerde kerken in Indonesië, verantwoording schuldig. voorlopig nog, aan de Deputaten Curatoren van de MTS in Bomakia. Rij die opdracht hoort ook dat hij van tijd tot tijd zijn 'literatuur-produktie' in Irian gaat introduceren aan de MTS of op de evangelistencursussen.

3.1.2. Brazilië

– Toerusting en opleiding

In Brazilië liggen de zaken weer anders, Het zendingswerk is daar nog in de fase van toewerken naar institue-ring. Er zullen ouderlingen en evangelisten moeten worden opgeleid en toegerust. Maar daardoor komt ook de vraag op: waar haal je evangelisten vandaan? Alleen uit eigen kring? Of mag je, zoals in Irian ook gebeurde, werken met leden uit andere kerken, uiteraard onder de (stevige) leiding van de zending en met volledige instemming met de belijdenis? Maar ook dan moet je opleiden. Een eigen school oprichten dus? Of gebruik maken van bestaande scholen. Momenteel werken de zendelingen Boersema en Meijer als deeltijd-docenten aan het presbyteriaanse Seminarie in Recife. Uit overleg met de leiding bleek dat er mogelijkheden voor uitbreiding van dat werk aanwezig zijn. Is dat niet een unieke gelegenheid om a.h.w. 'twee vliegen in één klap te slaan'?

– Nationale samenwerking

In Recife, Maceio en Curitiba is volop sprake van moderne stadszending. Welke mogelijkheden kunnen daar nog uitgebuit worden die tot nog toe bleven liggen? Wat kan er geleerd worden van het werk van andere kerken, m.n. weer de Presbyteriaanse Kerken, die zich afgescheiden hebben van de WRK en een meer reformatorische koers willen varen? In hoeverre kunnen afspraken gemaakt

worden i.v.m. inzet van hún evangelisten in 'ónze' gebieden? Om daarmee ook een veel nauwere aansluiting te bereiken bij de Braziliaanse bevolking?

3.1.3. Curaçao

In Curaçao begint het decentralisatieprogramma van 1986 z'n vruchten af te werpen. Het werk is doelgerichter opgezet, terwijl sinds enige tijd ook gewerkt kan worden met nationale evangelisten. De zendelingen zullen vooral ook ingezet worden als begeleiders van deze mensen en toerusters van de a.s. ambtsdragers. En welke taak kunnen de zendelingen (en Nederland) vervullen in de samenwerking met de kerken in Venezuela in de (theologische) hulp aan ds. Rodrigues?

3.1.4. Afrika

In Zuid-Afrika werken de zendelingen al samen met de nationale predikant, al moet daar het werk van institue-ring en kerkverband nog beginnen. In Zaïre werden minimaal twee 'docenten' gevraagd die een theologische opleiding moeten organiseren t.b.v. de vele 'leerouderlingen' en predikanten, maar in de toekomst, hopen we, toch ook voos de jongeren die een predikantsopleiding willen volgen. Moeten 'onze' zendelingen 'zomaar' een school oprichten? Of zijn er andere mogelijkheden, b.v. via het systeem van mobiele cursussen of rondreizende seminars? Uitgezocht moet ook worden in hoeverre bestaande cursussen bruikbaar zijn voor de gereformeerde kerken in Zaïre.

3.1.5. Nederland

Ons land mogen we niet uitsluiten uit dit overzicht. We noemen alleen het werk in Rotterdam en Venlo, waar geprobeerd wordt vanuit en met de gemeente te werken. Een grensgebied van zending en evangelisatie, vanwege het werken in andere talen en culturen, hoezeer we ook 'thuis' zijn in eigen land? Maar ook, wat komt er af op die gemeenten waar opvang voor asielzoekers en vluchtelingen is georganiseerd, b.v. in Zeewolde? Vangen wij de christenen op die onder hen zijn? En op welke andere manier kunnen we hulp bieden?

3.2. Gereformeerde zending nu: wat en door wie?

Het is meer dan ooit zaak om te midden van alle veranderingen vast te houden aan wat zending in feite is en wie bij dat werk betrokken zijn.

3.2.1. Wat is zending?

Het is hier niet de plaats om een definitie van zending voor te dragen en gedetailleerd uiteen te zetten. Als centrale gedachte sluiten we ons aan bij opvattingen die via Voetius, Bavinck, Wielenga en Drost altijd zijn gepropageerd. In de zending gaat het om de ~~naak~~ van de kerk tot prediking van het evangelie tot Gods eer, met erkenning van Gods recht, zodat mensen die 'buiten' zijn geroepen worden 'binnen' te komen, deelgenoot te worden van het eeuwig heil in Christus, ontvangen in de gemeenschap

van zijn kerk. denk b.v. aan Ei. 2 : 11-22. En die mensen zullen als kerk moeten worden vergaderd, waarbij ambtsdrager moeten worden bevestigd, de zgn. kerkplanting. Maar daarmee is het zendingswerk niet klaar. Want die kerken zullen nieuwe ambtsdragers moeten hebben en eigen predikers. Vandaar de theologische opleiding en cursussen voor evangelisten, ouderlingen en diakenen. Maar ook moet de zending behulpzaam zijn bij het ontwikkelen van het kerkverband. Welke hulp wordt van hen verwacht, b.v. ter bemoediging, in het stimuleren tot belijdenisvorming, het meedenken over de kerktak in de maatschappij. De fase van de zgn. planting van de kerk blijkt dus uiteen te vallen in verschillende afdelingen. die elk aparte aandacht vragen. Zendende kerken kunnen in feite pas afscheid nemen van de nationale kerken, wanneer zij die kerken op datzelfde moment weer welkom heet binnen het. vln BBK en ICRC geregelde, internationale verband van zusterkerken.

3.2.2 *Wip zendt wie waarheen en waarvoor?*

– Einde eigen zendingsgebieden

De hierboven geschetste ontwikkelingen rechtvaardigen de gedachte dat we niet meer zo vanzelfsprekend moeten denken aan 'zendingsgebieden' als we voor de oorlog wel deden. In feite is Irian Jaya nu al een uitzonderlijke situatie. dat je nog gedeeltelijk in een min of meer beschermd en afgebakend territorium je vleugels kunt uitslaan, inclusief zendingsposten en vliegvelden. Zo'n min of meer 'massieve' en totale aanpak van buitenlandse zendende kerken, werkzaam in een ander land en op alle onderdelen van het totale zendingswerk, van dorpsopening tot en met theologische opleiding, ligt niet voor de hand.

– Afhankelijk van verzoek om hulpverlening

Integendeel, het zal steeds meer een partnerschapsverhouding worden tussen buitenlandse kerken. Voor het werk in andere landen zul je gevraagd moeten worden door de kerken van dat land zelf. En pas in overleg met die nationale kerken zal beslist kunnen worden welk werk op onze schouders neer komt. Het ligt voor de hand om m.n. te denken aan 'gekwalficeerde theologisch geschoolde' werkers: doctorandi en doctores in de theologie. Die mensen zullen geen moeite met de visa ondervinden, want ze worden door nationale kerken ingezet op, ook door de overheid erkende, gekwalficeerde posities. Zij worden ingezet bij de opleiding en het kadervormingswerk.

Maar ook ander werk is niet uitgesloten. Immers, de nationale kerk blijft wel verantwoordelijk voor hún zendingswerk. Net zoals wij daarvoor medewerkers inschakelden. b.v. voor vliegveldbouw, taal- en cultuurstudie zullen die kerken dat willen doen. Zij zullen dan om 'deskundig' personeel verzoeken die zij in eigen land niet voorradig hebben.

– Internationalisering van het gebruik van de gaven

In feite moeten we Ieren denken in 'gaven' die we als gezamenlijke kerken van de Here hebben gekregen. Binnen

ationale kaders schrikken we er niet voor terug b.v. predikanten op verschillende plaatsen, in noord en zuid, voor kortere of langere tijd, in te zetten, waarom zouden we dat wel doen in internationaal verband?

En dan denk ik niet alleen aan hulp die wij daarheen kunnen sturen, maar ook aan hulp die we van hén zouden kunnen gebruiken. Wat doen wij b.v. toch nog maar weinig met de aanwezigheid van onze buitenlandse studenten. Die kijken soms met heel andere ogen tegen ons kerkelijk leven aan. Hoe goed is het ook daar es naar te luisteren? Zou het niet eens tijd worden dat b.v. een ds. Rumi, een dr. Rumasew, een Yaluo of een br. Moesiesi. die maar elke keer de visitatoren uit Nederland te woord moeten staan in eigen land, eens uitgenodigd werden óns te komen bezoeken? Het zou de band met de gemeenteleden alleen maar ten goede komen, dunkt me. En het zou hen en ons verlossen van het idee dat wij álles beter weten..

– Kerkelijke structuren

Het is daarom van het grootste belang dat de partners hun onderlinge hulp volgens kerkelijke structuren goed regelen. Daarmee bedoel ik dat de regel van art. 83 KO (geen kerk mag heerschappij voeren over een andere kerk, etc.) ook in deze verhoudingen gehandhaafd moet worden. Wij mogen met onze kennis, en niet te vergeten ons geld, de andere kerken niet overheersen, of in een zodanige positie manoeuvreren dat zij zich hedelaars gaan voelen die maar steeds op de zak van 'grote broer' leven.

Aan de andere kant moeten we ook oog hebben voor het gevaar van deputaten die via hun positie gemakkelijk misbruik van hun macht kunnen maken. Regelmatige wisseling van de wacht en een anti-hiërarchische structuur kan de zaak gezond houden, tegen de zucht naar bureaucratisering in. Ik sluit hierbij ook in de hulpverlening die nodig is om de diakonale taak van de kerk vorm te geven. Net zoals in Nederland het werk van DVN niet uit de pas moet lopen met het kerkewerk, zo behoort ook in Indonesië b.v. het YAPPER-werk zich niet te vervreemden van de kerk en de kerkelijke inspraak.

– Vormgeving van het eigen, gereformeerde karakter

Er zijn nog veel 'terreinen' waarop we hulp kunnen bieden. We zullen b. ~ ook van de buitenlandse partnerkerken mogen vragen dat zij zich kwijten van hún zendings-taak, die wij niet meer kunnen (en mogen) doen. We mogen vragen en helpen om het eigen, gereformeerde karakter vorm te geven. Niet per se de Nederlandse vorm, maar stimuleren dat de eigen specifieke problemen worden aangepakt, waar wij alleen maar in de verte een idee van hebben. Ik bedoel dan b.v. het terrein van zwarte magie. geestenverering, feesten, vormgeving van de eredienst, optreden in de maatschappij, b.v. in de desavorming. Wij kunnen de uiteindelijke vormgeving niet bepalen, maar we kunnen de winst van onze geschiedenis wellicht inzetten in een andere omgeving.

C.J. Haak

MET HART **EN** MOND EN HANDEN II (slot)

barmhartig werk vanuit de kerk

Hoe komt het dat de *diaconie van de kerk* vrijwel *uitsluitend* naar *binnen gericht* is? *We hebben* het *evangelie* leren uitdragen. *Mag de gemeente ook eerst* daadkrachtig *en barmhartig* naar mensen *in nood toegaan en eerst de handen over Christus* laten spreken? *We hebben in het eerste artikel gezien* dat de HERE *al* in de gesloten *samenleving van Israël* ruimte *schiep voor de vreemdeling*. En de Here Jezus heeft, *predikend én genezend*, de weg naar de wereld *geopend*. De jonge kerk, zelf *vreemdeling in de wereld geworden*, bleef gastvrij.

5. Bijbel en barmhartigheid

Naast genezing als gave van de Here en gastvrijheid, ook voor de vreemdeling, nemen we ook de barmhartigheid, die gave van Gods Geest erbij. Her begiip 'barmhartigheid' neemt in de Bijbel een belangrijke plaats in. Of hater, de HERE geeft de barmhartigheid een plaats in ons leven! Van Hem staat eerst: 'de Here is rijk aan barmhartigheid en ontferming' (Jac. 5 : 11). Dat kenmerkte ook de inzet van de Here Jezus Christus in zijn werk onder de mensen. Hij is het die de gelijkenis eerst bedacht en vervolgens vertelde: van de barmhartige Samaritaan, de man die eerst *zelf zorgde* en daarna een *herberg* zocht voor de verdere verpleging. De samaritaan is de buitenstaander die de mensen van Gods volk beschaamd maakt door zijn inzet zonder voorbehoud.

Gods volk behoort te welen dat God 'barmhartigheid vraagt en geen offerande' (Matt. 9 : 13). Barmhartigheid en ontferming als christelijke deugden kennen geen voorwaarden en geen beperkingen. De naaste in zijn nood leeft in Gods wereld naast ons die geroepen zijn: 'doe goed aan alle mensen, maar inzonderheid aan onze geloofsgenoten' (Gal. 6 : 10). De prioriteit van de medege-lovigen is geen grens naar ongelovigen. Zeker kerkgrenzen mogen geen grens in het betoon van liefde trekken. Christus trok de grens van zijn ontferming niet bij trouwe kerkmensen, maar juist hij de *afgedwaalde en* ontspoorde mensen. Wij mogen het liefdegebod niet tot de christen-naaste beperken.

Ja, in de tijd dat het heil zich tot Israël beperkte, richtte barmhartigheid zich vooral op de mensen van Gods volk. Maar ook de vreemdeling en bijwoner, de 'buitenlander' *wat het geloof betreft*, worden al door Gods eigen wetten in bescherming genomen. Nu het heil de wereld overgegaan is en de christenen een plaats in de wereld hebben ontvangen, is het gebod tot naastenliefde veel breder geworden. Zoals Christus, onze Here, soms de grens overging om daar mensen met Woord en daad te helpen, zo zal ook de kerk zich naar buizen toe bewegen om goed te doen. 'Hebt uw vijanden lief': dit woord van de Here maakt christelijke liefde grenzenloos.

6. Evangelie en eenzaamheid

De grens rondom het volk van het nieuwe verbond is niet bij de muren van de kerk te trekken. Hoevelen zijn er immers niet uit dat spoor geraakt, misschien al generaties geleden? Voor wie is de doop er nog altijd om opnieuw een sprekend teken te worden? En, zijn de grenzen van de kerk niet juist daarom open, omdat de Here wil zoeken wat verloren is?! Wat verloren is: ja, dat is in zonde. Maar kan het niet evenzeer een *verloren zijn* in ziekte rijen? Dan is de verlorenheid van dat leven concreet in ziekte en eenzaamheid zichtbaar.

In Amsterdam hebben de gereformeerde kerken door het werk van de evangelisatie zicht op de nood in de stad gekregen. Ja, we moesten ervoor naar buiten gaan om te ontdekken dat medemensen zonder God in nood zitten. De Here heeft op die manier of op Zijn manier ook enkele mensen met Aids onder onze zorg gebracht. Door hun specifieke nood heeft de Here hen wel heel dichtbij ons gehaald. Hier gaan immers ziekte en verdwaald zijn hand in hand. Rondom het ziekbed treedt immers zo vaak eenzaamheid op. Dat geldt temeer waar aan een ziekte ook een stigma kleeft.

De aanraking met Aids deed al vroeg de vraag opkomen: moeten we niet meer doen dan daar helpen waar de Here iemand op onze weg zet? We hebben daarin Hem gebeden om wijsheid en *moed*. Dat gebed en die bezinning heeft ertoe geleid dat na veel onderzoek en onderzoek onlangs de stichting KURIA in Amsterdam opgericht is. Doel van deze stichting is:

- het bieden van christelijke gastvrijheid en verzorging aan mensen die aan een ongeneeslijke ziekte lijden en zich op het sterven moeten voorbereiden.
- het ondersteunen en aanvullen van bestaande moge-

lijkheden van zorg in eigen thuissituatie van mensen die in de laatste fase van hun leven verkeren.

*De liefde tot de vreemdeling, de zorgende handen van de Here bij ziekte, de barmhartigheid van de christelijke kerk en de gastvrijheid van de gelovigen zijn de motieven die dit plan dragen.*⁶

Eerst kwam dus het verlangen om daadwerkelijk te helpen bij het zien van zoveel nood. Omdat de verzorgingssector van de staat zo breed is en omdat al veel kerken en groepen in allerlei vormen van barmhartigheidswerk actief zijn, is voor de opvang van ongeneeslijk zieke mensen gekozen. Breder dus dan Aidspatiënten, maar ook hen willen we helpen.

Naast dit verlangen om te helpen is dit motief voorop gezet: *om gewone broeders en zusters in de gelegenheid te stellen zelf daadwerkelijk mee te helpen.* Daarom is in de praktische opzet van het hospice gerekend op de inzet van vrijwilligers. Ja, er moet een structuur van professionele hulpverlening zijn, maar het geheel wordt gedragen door christenen die vrijwillig en hulpvaardig met hart en mond en handen liefde willen bewijzen. In de huishouding, de administratie, de keuken, de fondswerving, gesprekken en boodschappen: er is werk genoeg te doen.

Voor de gekozen vorm van liefdewerk is voor *samenwerking van confessioneel gereformeerde kerken in Amsterdam* gekozen: de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt), de Nederlands Gereformeerde Kerken, de Christelijke Gereformeerde Kerken, de Gereformeerde Gemeenten en de Gereformeerde Rond in de NHK.

Nee, de verkondiging van het Evangelie is niet het eerste doel. Maar daarom hopen we nog wel om temidden van hei zorgen ook de liefde van Christus te kunnen uitspreken! De gasten in het huil; zullen beseffen dat het een christelijk huis is waar hen gastvrijheid geboden wordt. Gebed en Schriftoverdenking wordt elke dag algemeen en, als God het geeft, persoonlijk aangeboden. Dit is hoe christenen in Amsterdam zich geroepen weten om goed te doen.

7. Hospice en 'hospitalliers'

Het is verhelderend om ook in onze kerkgeschiedenis na te gaan of er al eerder sprake is geweest van een verbindingsslijn nissen de diakonie van de kerk en een vorm van ziekenverzorging. In de 16e eeuw, toen de grote reformatie het leven opnieuw doorlichtte, was in de grote steden allang een vorm van armen- en ziekenverzorging aanwezig. Zo was er ook in Genève een ziekenhuis. De reformator van Genève, Johannes Calvijn heeft deze instelling onder de *zorg van de diakenen* en dus van de kerk willen brengen. Dat hij er niet in slaagde het ziekenhuis onder de uitsluitend kerkelijke verantwoordelijkheid te brengen, doet niets af aan het feit dat ook de zorg voor de zieken een hartszaak van Calvijn was.⁷

Middenin de concrete situatie in die stad en vanuit zijn

uitleg van de Schrift kwam Calvijn tot de stelling: er moeten in de kerk *twee soorten diakenen* zijn. Hij las die tweedeling ook in zijn Bijbel. Rom. 12 : 8 spreekt immers van de verschillende gaven in de gemeente: 'wie mededeelt, in eenvoud, ... wie barmhartigheid bewijst, in blijmoedigheid'. Calvijn concludeert dat er die twee soorten diakenen in de jonge kerk moeten zijn geweest, omdat de apostel Paulus hier over ambten spreekt waarin de gaven zichtbaar worden.⁸ Concreet betekende dit in Genève: de eerste groep diakenen is er om de gaven ten behoeve van de armen in te zamelen, te beheren en uit te delen, de andere 'om de zieken te verzorgen en hun nood te lenigen, en om voedsel aan de armen uit te reiken'?

Wat de 'patiënten' betreft, er werden in het stadsziekenhuis niet alleen zieken verpleegd, maar een breed scala aan hulpbehoevende mensen vond er hulp. Ook bejaarden en weduwen, armen en weeskinderen werden er overdag of permanent in aparte ruimtes geherbergd. Boeiend is hoe Calvijn zich in te leven wist in de nood van de stad. Hij heeft daarom een bijzondere bepaling voor een eventuele pestepidemie opgenomen: 'wat het hospitaal ten aanzien van de pest betreft, moet het in z'n geheel geïsoleerd worden, vooral wanneer het gebeurt dat de stad (epidemisch) door deze roede Gods gezocht wordt'. Het zal niemand verbazen dat in zo'n levensechte orde voor de kerk in de stad ook bepalingen voor het ziekenbezoek zijn opgenomen.¹⁰

Het is mede vanuit deze achtergrond van de Reformatie dat wij nok vandaag nog in de kerk hij elke bevestiging van diakenen spreken van: 'het betonen van gastvrijheid, offervaardigheid en barmhartigheid' en dat 'niemand in de gemeente van Christus ongetroost onder de druk van ziekte, armoede of eenzaamheid mag leven'. In de gemeente niet, maar wat weten we van mensen buiten de gemeente, maar in onze stad te zeggen?

8. Diaconie en daadkracht

Ds. De Ruijter gaf in zijn artikelen " twee regels aan voor het kerkelijk hanteren van barmhartigheidswerk. In de eerste plaats: 'De diakenen moeten zich in hun werk niet al te los maken van de woorddienst'. Vervolgens: 'De diakenen functioneren niet als de mensen die het barmhartigheidswerk voor de gemeente waarnemen. Zij hebben de taak de gemeente zelf ook toe te rusten tot dienstbetoon'. Is het concrete plan van een hospice voor ongeneeslijk zieke medemensen, zoals dat in de vorige bijdrage geschetst is, verantwoord?

De verkondiging van her Evangelie van onze Here Jezus Christus is niet het eerste doel van het hospice. Voorop staat het bewijzen van liefde en bieden van totale verzorging aan mensen die door de ziekte losraken van het sociale houvast aan het leven. Toch staat de verkondiging van Gods Woord daar niet los van. Hei huis waar de mensen gastvrijheid geboden wordt, heeft de geloofsgrondslag van Gods heilig Woord waarvan belijdenis afgelegd is in de Drie formulieren van eenheid. Dat Woord moti-

veert de werkers, het zal het werk van liefde dragen. Voorzover de heilige Geest kansen geeft, zal persoonlijk met de mensen geboden en gesproken worden. Het 'roepen tot bekering en tot geloof' (DL I 3) mikt, wanneer het ongelovigen betreft, met zachtmoedigheid vanwege de nood en met respect voor de persoonlijkheid van de zieke gebeuren. We mogen in bekeringsijver geen mensen het huis van *gastvrijheid* uitjagen, maar moeten veeleer de liefde van het christelijk geloof tonen. Bijbelstudie en gebed zal ook de werkers in het huis dagelijks moeten toerusten.

Ook de *inschakeling van de gelovigen om* goed te doen heeft in de opzet van het plan een grote plaats. Terecht waarschuwt ds. De Ruijter voor een zodanige professionalisering dat de gewone mens niet meer aan bod komt. De professionele inzet van een paar verpleegkundigen is onmisbaar, maar het werk van de vrijwilliger is dat ook. Daarom is er ook aan gedacht hen ideëel voortdurend in het werk te betrekken. Ook zij moeten toegerust worden, bijv. door een cursus in stervensbegeleiding. Niet iedereen zal hetzelfde werk kunnen doen, maar de verschillende talenten zullen nodig zijn, ieder op z'n eigen plaats.

De gemeente wordt in de Bijbel niet voor niets het lichaam van Christus genoemd. Zoals Christus op aarde het Evangelie sprak en met zijn handen genas, zo is de kerk nu Christus' persoonlijk instrument op aarde, zijn lichaam. Om met de monden het evangelie te spreken, met de ogen zijn liefde uit te stralen en de nood op te merken en om met de handen ook dan te zorgen wanneer op aarde geen genezing meer mogelijk is. De kerkelijke gescheidenheid van de mensen die uit de genoemde kerken deelnemen, wordt niet weggepoetst om wille van het ideaal. De blindheid is in het belijden van het Woord van God gekozen. Voor het werk van barmhartigheid menen we de handen ineen te mogen slaan. Het gaat immers om mensen die in hoge nood zijn. Ziekte en afbraak zijn bezig hun leven los te maken. Moge de Here zulke mensen op onze weg brengen, zodat we in zijn naam hen mogen dienen.

9. Voorrechten verplichten

Christus noemt zichzelf: de zoon des mensen. In die tijd is Hij ook *onze* broeder. Hij is 'aan zijn mensen gelijk geworden' (Fil. 2 : 7). Of: 'aan zijn broeders' (Hebr. 2 : 17). In de eerste plaats zijn dat de joden, maar dan wel als mensen die het dichtst bij Hem staan. Zijn menswording is de eerste steen onder alle evangelisatie en barmhartigheid. Ik denk dat we vaak vergeten dat de Here *aan de mensen gelijk* geworden is en dat Hij eerst zo onze broeder werd. Hij schaamde zich niet ons broeders te noemen (Hebr. 2 : 11) voordat wij de genade ontvingen om een plaats in zijn kerk te krijgen.

Wie zou de grens van Gods verbond en verkiezing bij de gemeente durven te trekken? Zijn volk wordt immers nog steeds gewonnen uit alle volken op de aarde. Zijn liefde

is het die zoekt wat verloren is. Be kerk is niet het beloofde land van de gemeente, alsof dat net zo'n gesloten samenleving als het land Israël mag worden. De kerk staat in de wereld, de gelovigen wonen en werken daar. Daar mogen we uitgaan, bidden en mensen ontmoeten. Om van de hoop die in ons is te getuigen. Zo mag medemensen gewezen worden wat de kerk is: het gastvrije huis van de God van alle genade waar de Zoon de Heer des huizes (Kurios) is geworden. De kerk mag er blij mee zijn 'kuria' genoemd te worden: de vrouw des huizes (2 Joh. : 1). U kent het zondaggebed: 'Zegen allen die verpleegd worden in inrichtingen van barmhartigheid, en verleen aan hen die daar arbeiden, wijsheid en bekwaamheid voor hun veeleisend en verantwoordelijk werk. Leer hen wandelen in de voetstappen van Hem die het land doorging, goeddoende en genezende alle ziekten en kwalen onder het volk'.¹² Een prachtig gebed dat ons blikveld verbreed.

E.A. de Roer

⁶ Naast dit concrete plan kan veel uit deze artikelen ook toegepast worden op het liefdeswerk onder asielzoekers en op het werk van de talloze jonge christenen die zich gedrongen wisten een verzorgend herrie te kiezen.

⁷ Zie: Elsie A. McKee, *John Calvin on the Diaconate and Liturgical Almsgiving*, Droz, Genève 1984, 107v. en 127v. Calvin uitte zijn teleurstelling over het feit dat Genève de zorg voor de zieken niet aan de kerk overliet, soms in zijn preken. Zie de preek (nr. 24) op 1 Tim. 3 : 6-7 (*Calvini opera* 53. 292).

⁸ Institutie IV iii r. Zie voor de geschiedenis van de uitleg van deze tekst in de Reformatietijd: Elsie McKee, a.w., 186-197.

⁹ Calvin noemt hen 'procureurs et hospitaliers', zeg maar de beheerder en de ziekenbroeders. Het laatste woord duidt in het Frans eerst op gastvrijheid en wordt vervolgens de uitdrukking voor het ziekenhuis. Een van de 'procureurs' moest ook de gelden van het hospitaal beheren. Niet in de kerkorde, maar wel in zijn uitleg van Rom. 12 wijst hij op de 'hospitaliers' op de weduwen (1 Tim. 5; zie ook zijn commentaar op 1 Kor. 12 : 28). In zijn ontwerp voor de kerkorde zijn het de mannen die in het anibi van diaken leiding geven. Daarom wordt nu bepaald dat 'erop gelet moet worden dat de gezinnen van deze zieke diakenen eerlijk en godvrezend geregeerd worden, omdat zij als taak hebben het huis te besturen dat aan God gewijd is'.

¹⁰ Zie ook mijn artikelen: *Thuis aan Tafel. Een studie over het ziekenavondmaal I-II.*, in: *De Reformatie* 63 (1987-88), 726v., 743v., 763v. en 779v.

¹¹ *Diakenen werkloos? en Diaconie naar buiten*, in: *De Reformatie* 66, nr. 29-30, 612-614, 630-632.

¹² *Gereformeerd Kerkboek*, p. 562.

Per abuis is bij het artikel 'Televisie: voeden we kinderen ook daarbij op?' in het nummer van 8 februari jl. niets vermeld over de auteur, de heer Nicolai.

Drs. A. Nicolai te Spakenburg is werkzaam als medewerker van het Gereformeerd Pedagogisch Centrum.

DE MIDDELEEUWEN... DONKER? II (slot)

In liet eerste artikel werd na een korte historische rondblik in de Middeleeuwen, aandacht gegeven aan een belangrijk voertuig van het middeleeuwse denken: symboliek. Er werd gezien hoe het gebruik van symbolen een belangrijk gegeven was in de *hoofse liefde*.

In dit tweede artikel komt de figuur van de middeleeuwse ridder voorbij (*Sir Gawain and the Green Knight*) en zien we een optocht van middeleeuwers (*The Canterbury Tales*).

De ridder, gentleman van de Middeleeuwen

Met fenomeen ridder (van origine betekent het woord 'ruiter') groeide vooral door geromantiseerde verhalen uit tot een toonbeeld, *symbol* van eer, moed en zelfbeheersing. Deze eigenschappen vinden we exact terug bij iedere (Britse) heer die sinds de 19e eeuw voor gentleman wil doorgaan; een en al ridderlijkheid, zelfbeheersing en hofelijkheid.

Edclinan was men door geboorte; ridder werd men door de ridderslag en gelofte. Na een scholingsperiode als page werd men omstreeks het twintigste jaar ridder. De ridder beloofde trouw aan zijn heerser en aan God, met een gelofte zoals deze:

Zegen dit zwaard opdat het tot verdediging en bescherming kan strekken van kerken, weduwen en wezen en allen die God dienen, en strijde tegen de woestheid der heidenen.

De kruistochten consolideerden en fundeerden de ridderidealen en koningen hadden er belang bij om door ridderordes hun getrouwen aan zich te binden.

De twaalfde tot de veertiende eeuw is de glorie tijd van de ridders. Ze zijn dan geworden tot een aparte klasse, met eigen inkomens en status: een waardevolle cavalerie voor de strijdkrachten van de koning: de tank van het middeleeuwse slagveld. In de veertiende eeuw moet de ridder het in de strijd echter hoe langer hoe meer afleggen tegen nieuwe technieken en tactieken en het buskruit van infanterie en artillerie.

Omstreeks 1500 bewijst de populariteit van de ridderparodie door Cervantes, *Don Quichotte*, dat de ridder zijn tijd heeft gehad.

De ridderverhalen

Vanaf de twaalfde eeuw beginnen de riddervertellingen (ook: 'romance') te verschijnen; in het Latijn, het Engels, het Frans en het Keltisch van Wales.

Van oudsher worden op grond van de inhoud drie verhaalgroepen onderscheiden: a. de verhalen rond de legen-

darische koning Arthur en zijn ridders van de Ronde Tafel, b. verhalen van Frankrijk; voornamelijk rond Karel de Grote en c. verhalen die betrekking hebben op Rome en Griekenland (o.a. de Trojaanse oorlog en Alexander de Grote).

Arthur en de Tafelronde

Over de Arthur-verhalen is een enorme literatuur voorhanden. Het lijkt me goed om te volstaan met beknopte informatie en een verhaal waarin *hoofsheid* en *ridderideal* in zich duidelijk manifesteren: *Heer Gawain en de Groene Ridder*.

Zekerheid over koning Arthur als historische figuur is niet krijgen. Uit Cornwall (zuidwest Engeland) en Bretagne stammen de meeste vertellingen en heldendichten over een ongelooflijk succesvolle en dappere Keltische veldheer/koning. Veel meer is er niet zeker. Hij zou onder mysterieuze omstandigheden geboren zijn in Cornwall, en bewust zijn edele afkomst en bovennatuurlijke kracht door het magisch zwaard Excalibur uit een rots te trekken. Dan wordt hij erkend als de nieuwe koning. Met zijn ridders van de Ronde Tafel Lancelot, Perceval, Gawain en Galahad beleeft hij ontelbare avonturen. Deze beroemde tafel had vermoedelijk niet de bedoeling om het 'primus inter pares'-idee te symboliseren (de koning als eerste onder zijn gelijken), maar wilde door zijn vorm

onderstrepen dat alle ridders *onderling* gelijkwaardig waren. Vele ridderverhalen spreken van rivaliteit en jaloezie tussen de ridders.

Arthur's vrouw Guinevere komt er in diverse verhalen niet best af op het punt van huwelijkstrouw. In een finaal gevecht met tegenstanders van zijn bewind raakt hij ernstig gewond. Dan wordt hij naar Avalon gebracht, waar zijn wonden werden verzorgd. Volgens sommige legenden herstelde hij geheel en leeft hij nu voor eeuwig. In latere vertellingen treden de ridders meer op de voorgrond, zij beijveren zich om de Graal te vinden, de beker waaruit volgens de overlevering Christus dronk tijdens het Laatste Avondmaal.

Als grondlegger van de roem van de *fictieve* koning Arthur en de zijnen geldt Geoffrey van Monmouth, gevolgd de Fransman Chrétien de Troyes. Het verrassende is dat wanneer functie en status van de ridder beginnen te tanen, juist *dan* de ridderverhalen een nieuwe impuls krijgen. Nostalgie?

Omstreeks 1485 geeft William Caxton als een van zijn eerste drukkersproducties een verzameling verhalen uit, geschreven eerste door Sir Thomas Malory. Hij geeft de stoot voor een laatste golf van Arthur-verhalen, met zijn *Morte d'Arthur*.

Sir Gawain and the Green Knight

Dit verhaal (gedicht, 2530 regels) is bijna stereotiep in zijn opeenstapeling van ridder-tradities; opkomen voor het ideaal, het tarten van gevaar, zelfbeheersing aan de dag leggen, enz. Maar het boeit door de beeldende woordenschat en de nuchtere, soms ironische toon.

1. Uitdaging

Het is Nieuwjaarsdag aan het hof, Arthur en zijn hovelingen zitten aan het kerstmaal. Dan stormt een reusachtige in groen uitgedoste ridder naar binnen tot zelfs boven op de tafel. Hij vraagt hen wie hem met een bijl durft te slaan, op voorwaarde van het incasseren van eenzelfde slag over een jaar. Gawain neemt de uitdaging aan en slaat de ridder het hoofd af. Waarop laatstgenoemde het hoofd weer op de romp plaatst en verdwijnt!

2. Queeste (zoektocht)

Na een barre tocht bereikt Gawain een jaar later een zeker kasteel, waar hij gastvrij ontvangen wordt door kasteelheer en echtgenote. De ontmoetingsplaats waarnaar Gawain zoekt (De Groene Kapel) blijkt dichtbij. Drie dagen zal Gawain blijven logeren, en de twee mannen spreken af om elke avond uit te wisselen wat hun tijdens de dag ten deel is gevallen.

3. Verleiding

De kasteelheer gaat iedere dag op jacht, Gawain blijft thuis en krijgt bezoek van de dame, die hem haar liefde aanbiedt. Uiterst hoffelijk tracht hij haar avances af te weren zonder haar te kwetsen. Maar een kus blijkt hij niet te kunnen weigeren. Bij thuiskomst van

de jacht brengt hij die 'buit' zoals afgesproken over aan de heer, die hem de jachtbuit geeft. Op de derde dag dwingt de dame Gawain om een (alweer groene) gordel aan te nemen; deze zal hem onkwetsbaar maken voor de slag die gaat komen. Van deze 'buit' zegt Gawain echter niets.

4. De ontmoeting met de Groene Ridder

Gawain vertoont zich op Nieuwjaarsdag op de bewuste plek. Tot twee maal toe maakt de Ridder een schijnbeweging met zijn bijl, en de derde keer schampt hij slechts langs Gawains nek. Dan maakt de Ridder zich bekend: de kasteelheer en hij zijn een en dezelfde. De hele opzet was bedacht door de zuster van koning Arthur, om koningin Guinevere angst aan te jagen en Arthurs hof voor schut te zetten. Dankzij de deugdzzaamheid van Gawain is haar opzet verijdeld.

Over de bedoeling van dit verhaal zijn tal van meningen in omloop. Er zijn duidelijke christelijke aspecten aan te wijzen. Zo worden de deugden, van eer(lijkheid), kuisheid en trouw nadrukkelijk in het kader van de Bijbelse normen geplaatst. De bescherming van de maagd Maria en van de Verlosser worden ingeroepen, Gods eer wordt beleden. Maar een en ander klinkt niet altijd authentiek en overtuigend. Daarbij komt dat de nadruk op het vele (sparre)groen, het geven van geschenken, en de presentatie van sterven – en – 'wedergeboorte' duidelijk in de richting wijzen van heidense rituelen rond de jaarwisseling. Het gedicht heeft een toegevoegde zinspreuk in het Frans, het welbekende *Hony Soit Qui Mal Y Pense*, de zinspreuk van de Britse Orde van de Kouseband. Mogelijk dat dit gedicht een functie had bij plechtigheden van deze ridderorde.

The Canterbury Tales, caleidoscoop van de Middeleeuwen

Een Middeleeuwer van formaat, een schrijver vergelijkbaar met William Shakespeare en Charles Dickens was *Geoffrey Chaucer* (1340-1400). Behalve schrijver was hij functionaris in diverse hoge overheidsfuncties. Zijn reizen door Frankrijk, Spanje en Italië brachten hem in contact met de Franse literatuur, en naar alle waarschijnlijkheid ook met de Renaissance die in Italië tot bloei was gekomen (Boccaccio, Petrarca).

Zijn omgang met mensen uit alle geledingen van de maatschappij is met name te proeven uit zijn beroemdste vertelling *The Canterbury Tales*. In de oorspronkelijke Middelenlengse tekst (zie een proeve hieronder) moet het uiteraard niet bij voorkeur gelezen worden. Maar in de verbluffend knappe vertaling in het Nederlands van de hand van prof. dr. A.J. Barnouw is dit werk nog steeds zeer het lezen waard.

Het verhaal (in dichtvorm) is een authentieke parade van het veelkleurige middeleeuwse leven zelf. Vol van eer-

biedwaardigheid en platvloersheid, vroomheid en wellust, menschenliefde en egoïsme.

The Millers was a stout carl for the nones;
Ful byg he was of brawn, and eek of bonec.
That proved wel, for over al ther he cam,
At wrastlyng he wolde have alwey the ram.
He was shortsholdred, brood, a thikke knarre;
Ther was no dore thnt he nolde have of harre,
Or breke it at a rennyng with his heed.

De Molenaar was niet om mee te spatten.
Een stoere vent van spieren en botten.
Dat bleek ook wel, want waar hij worstelen kwam,
Was hij het die ging strijken met de ram.
Breed was hij, kort van nek, een dikke knoest.
Hij tilde uit haar hingsels of als 't moest,
Rammeide inet zijn kop de zwaarste deur.

Een groep pelgrims van allerlei rang en stand, op weg van Londen naar het pelgrimsoord Canterbury spreekt af om elkaar bij wijze van tijdverdrijf onderweg verhalen te vertellen. Er gaat een ridder mee met zijn zoon, een monnik en een molenaar, een priores en een student, een rechter, een aflaatkramer en een volkswrouw en vele anderen. Het aardige is nu dat Chaucer elke vertelling exact laat passen bij beroep en stand van de verteller. Zeer raakt typeert hij van elke pelgrim de deugden en heel fijnzinnig-ironisch suggereert hij tevens de ondeugden. Vooral kerkelijke wantoestanden worden geheld. Zo heeft de kieskeurige, verwende priores (madame Eglantine); 'eglantier', traditioneel de boom van geliefden!) een overdieven aandacht voor hoofse manieren en etiquette, en houdt er zelfs huisdieren op na:

Zij aapte 't hof inet alle ijver na
en hoofse statigheid, opdat men haan
Voor een eerwaardige persoon liet gelden.
Schoothondjes had ze die ze zelve voedde,
Met braadvlees of met melk en wittebrood,
Ze schreide bitter, was er een van dood.
Of met een stok wat hard geslagen maar,
't Was al gevoel en tederheid in haar.

En de Aflaatkramer staat model voor het verval van het bedelmonniken-ideaal; hij is een zwendelaar, een schurk die aan zijn collega-pelgrims grinnikend vertelt hoe hij zijn lichtgelovigen toehoorders overdondert met zijn autoriteit en hen veel te verleiden tot het kopen van zijn onechte relikwieën. En dat alles noia bene vanuit een preek over de Bijbeltekst 'Radix Malorum est Cupiditas', de begeerte is de wortel van het kwaad!

'Goevolk', sprak hij, 'als 'k in de kerk moet spreken
Drie ik mijn best om statiglijk te spreken,
En laat mijn stemme galmen als een belle,
Want 'k kan wel dromen wat ik daar vertelle.
Mijn tekst – ik heb geen andre is en was
Radix Malorum est Cupiditas.(...)
Dan laat ik zien, zo onder mijn verhalen

Bullen van pausen en van kardinalen,
Van bisschoppen en vaders van de kerke,
En weet er wat Latijn doorheen te werken.(...)
Dan toon 'k mijn hoge, transparante potten
Propvol gestopt met lappen en botten;
Dat zijn relieken, denkt dan iedereen.
Dan heb ik in latoen een schouderbeen
Van 'n schaap dat aan een heilige Jood behoorde. (...)
Zo voer ik tegen de eigen zonde strijd
Die 'k zelf bega, en dat is gierigheid.

Meeslepend zijn de vertellingen en uiterst subtiel weet Chaucer de accenten te leggen. De ridder steekt bijvoorbeeld gunstig af bij de vele andere figuren in de groep, hij is een echte 'gentleman': 'Hij was een ridder van de echte soort' ('a verray parfit gentil knight'), evenals diens zoon die met daadwerkelijk hoffelijkheid en hoofse manieren zijn vader eert. En naast de meedogenloze Schipper of de onverschillige Monnik verschijnt als contrast de brave Pastoor, die zachtmoedig en geduldig zijn plicht doet en aldus de schapen van zijn kudde ten voorbeeld is:

Hij ging te voet, inet in zijn hand een staf.
De nooble les die hij zijn schapen gaf
Was: 'eerst betracht en dan pas onderweren'.
Th 't Evangelie had hij die gelezen,
En knoopte daarbij deze beeldspraak an:
Al; goud gaat roesten, wat doet ijzer dan?

Als men de levensvisie van deze eenvoudige pastoor goed beluistert, blijft hij zijn tijd vooruit. In de literatuur, en in de kunst in het algemeen, laten grenzen tussen tijdperken zich moeilijk trekken. Als met de beweging van golven zwellen tendenzen aan en zwakken ze geleidelijk weer af; stromingen en tegen-stromingen gaan in elkaar over of spoelen over elkaar heen. Temidden van de middeleeuwse rangen- en standenmaatschappij, hoort men in deze vertellingen reeds de klanken van de renaissance, reformatie en humanisme. De milde, spottende toon, de nadrukkelijke aandacht voor het individu, ze doen verrassend sterk denken aan de stijl van onze grote landgenoot die een eeuw later als voorman van het humanisme veel invloed had in Europa en het Engeland van 1492: Desiderius Erasmus.

P.C. van Daalen

⁶ G Chaucer, *De vertellingen van de pelgrims naar Kantelberg*, vert. prof. dr. A.J. Barnouw, uitg. Het Spectrum, 1971.

GRONINGEN-OOST

Dat de kerk van Groningen-Oost lang niet de enige Gereformeerde Kerk (vrijg.) in de stad Groningen is, wist u wellicht. Dat deze kerk contact heeft met een kerk in de Duitse stad Bremen, is misschien minder bekend.

De redactie vroeg Groningen-Oost om een artikel over 'iets kenmerkends in de plaatselijke gemeente'. We zullen u iets vertellen over de relatie van Groningen-Oost met Bremen.

Bremen

In Breinen staat aan de oever van de rivier de Weser, aan de rand van de binnenstad een mooie oude kerk: de Sankt Martinikirche. Regelmatig gaan in deze kerk dominees voor uit Nederland. Jaarlijks vindt er vanuit Groningen-Oost een gesprek plaats mei de leiding van de. St. Martini. En af en toe bezoeken groepen gemeenteleden elkaar.

Hoe komt Groningen-Oost aan dit konktakt, en hoe is het uitgegroeid tot wat het nu is? We willen u hier graag inzicht in geven en zullen u stap voor stap uitleggen hoe dit kontakt zich heeft ontwikkeld.

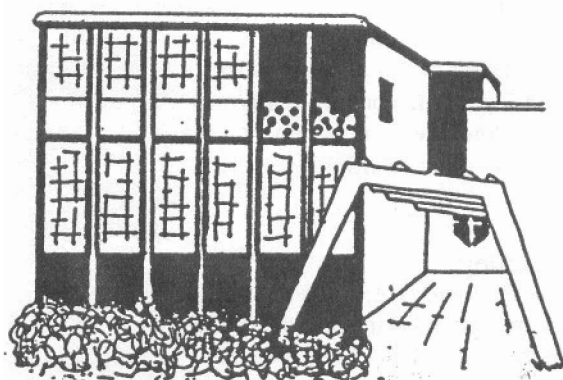
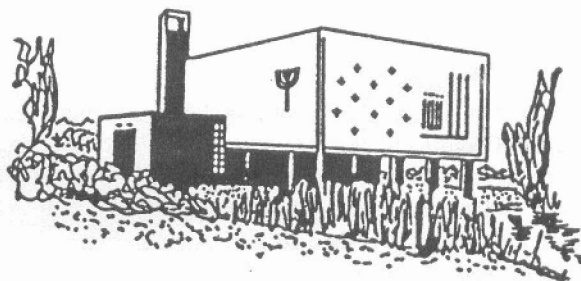
Nederland

Daarvoor moeten we 18 jaar terug. In 1974 doet ds. Georg Huntemann zijn intrede in de St. Martini. Het is een gemeente binnen de Evangelische Kirche van Duitsland. de BKD. Hij strijdt ervoor om de kerk op het gereformeerde spoor te krijgen. Het kerkbezoek neemt toe.

Ds. Huntemann zoekt kontakt met Nederlandse kerken en de calvinistische theologie.¹ Via een theologische opleiding in Basel (Zwitserland), waar hij lesgeeft, komt hij in kontakt met de theologische opleiding in Kampen. Prof. Douma houdt een lezing in Bremen. Ds. Huntemann komt in een aantal lezingen in het land uitleggen hoe moeilijk de situatie van de St. Martinigemeinde is. Hij zoekt hulp bij de deputaten Betrekkingen Buitenlandse Kerken (deputaten-BBK).

Groningen

In 1979 koini hei ND met het plan om via ds. Huntemann een Duitse uitgave te starten, en vraagt om vertalers. Een lid van Groningen-Oost meldt zich. De plannen gaan niet door, maar de leraar komt via ds. Huntemann in kontakt met een onderwijzer in de St. Martinigemeinde. Er komen brieven en bezoeken over en weer. Een jaar later komt het verzoek of het gezin uit Breinen aan de viering van her avondmaal mag deelnemen. De kerkeraad wijst

De twee kerkgebouwen van de kerk van Groningen-Oost: boven de Kandelaarkerk, onder de Mirtekerk

het verzoek af, maar raakt zo wel betrokken bij de St. Martinigemeinde.

Preekvoorziening

In 1986 koint uit Bremen het verzoek of er vanuit Groniingeii-Oost steun in de preekvoorziening kan komen. Op zondagen waarop ds. Huntemann niet kan voorgaan, hangt het van de wind af welke leer er wordt gebracht. De kerkeraad stuurt een paar keer een delegatie, en wat via de deputaten-BBK (gezien hun beperkte taakstelling) niet kan, lukt via Groningen-Oost wel: er komt hulp op gang.²

'Stichtelijk woord'

Bremen erkent dat officiële kerkelijk gemeenschap niet mogelijk is, en gaat ermee akkoord dat hulp plaatsvindt in de vorm van 'het spreken van een stichtelijk woord'. Meer acht Groningen-Oost niet mogelijk: Bremen is geen zusterkerk en maakt zoals gezegd deel iit van de EKD, al is er sprake viin een grote mate van zelfstandigheid. Verder erkent Groningen-Oost daarmee z'n plaats: 'Over de relatie met kesken in het buitenland beslist de generale synode' (artikel 47 kerkorde).

Classis

De kerkeraad klopt bij de classis aan. Wil de gevraagde hulp verleend kunnen worden, dan is de medewerking van de zusterkerken nodig. In 1987 gaat de classis-Groningen ermee akkoord dat de classis-kerken max. 1x per jaar hun predikant afstaan om in Bremen voor te gaan. Wel wil de classis graag jaarlijkse rapportage van Groningen-Oost.

Stond van zaken

En zo zijn er inmiddels vele malen predikanten uit de classis-Groningen (soms ook daarbuiten) in Bremen voorgegaan. Diverse keren zijn groepen gemeenteleden in de andere gemeente op bezoek geweest, de laatste keer op 4 en 10 nov. '91, toen zo'n 20 Bremenaren in Groningen te gast waren, waaronder de huidige predikant, ds. Jens Motschmann (die in 1987 ds. Huntemann opvolgde). Ook namen een paar Groningers deel aan het jaarlijkse St. Martinikongres. En sinds 1989 draait er een door de kerkeraad ingestelde commissie-Bremen, die de hulpverlening coördineert en ook jaarlijks een gesprek voert met de leiding van de St. Martini.³

Ontwikkeling

Hulp aan Bremen? Tot wanneer moet die in deze vorm voortgezet worden? Dat is moeilijk te zeggen. Twee dingen zijn duidelijk. Dat er in Bremen ontwikkeling is, staat vast. Dat dit een kwestie van lange adem is, eveneens. Intussen is de relatie voor beide kanten leerzaam.

Een geleidelijk gegroeid contact tussen Groningen-Oost en Bremen. Geen spectaculaire wonderen. God werkt langs gewone menselijke wegen. Het wonder van het gewant dus. Ook dat valt er in dit contact te leren.

Bert Ros

¹ Ds. Huntemann knoopt bewust aan bij een lange traditie. De eerste dominee in de St. Martini na de Reformatie was een Amsterdammer (in 1524 al, 3 jaar na Worms). En op de Dordtse synode ondertekende ook een dominee uit Bremen de Dordtse Leeregels. De St. Martini kent naast de 2 oude belijdenisgeschriften ook de Heidelbergse Catechismus.

² De kerkeraad ziet de ernst: 'Door de brief van de St. Martinigemeinde in Bremen brengt de Here, die door zijn Woord en Geest zijn kerk vergadert uit alle volken van de wereld, de reformatorische ontwikkelingen in Bremen binnen de verantwoordelijkheid van de kerk te Groningen-Oost, resp. de Gereformeerde Kerken in Nederland'.

³ Taak van de classis-Bremen: 'I hulp te bieden aan de St. Martinigemeinde in Bremen om te komen tot het oefenen van kerkelijke gemeenschap in de zin van art. 47 van de kerkorde, zodat hulp van de commissie in de huidige vorm overbodig wordt'.

AAN OE BROEDERWEG

KORT VERSLAG

van de vergadering van deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Broederweg 15, Kampen op 30 januari 1992

'In de gebruikelijke opening door de waarnemend president-curator, ds. A. Kamer worden enkele interne zaken afgehandeld, o.m. verlichting van het werk van de secretaris: curator ds. J. Luiten wordt tijdelijk notulist. De vergadering neemt kennis van rapporten van collegebezoeken en regelt verdere bezoeken.

Op 16 januari 1992 was het 40 jaar geleden dat de emeritus-hoogleraar prof. drs. J.P. Lettinga zijn arbeid begon, die hij ook nu na zijn emeritaat in enkele colleges Akkadisch nog continueert. Curatoren zullen hem alsnog hun gelukwensen doen toekomen met dit jubileum dat in stilte passeerde.

De middagvergadering wordt gehouden met hoogleraren en met deputaten-financieel.

Een rapport over bestuurlijke reorganisatie van de universiteit krijgt brede bespreking.

Dit rapport is gebaseerd op een voorgaand onderzoek naar tekortkomingen in het bestaande organisatie-model. De stuurgroep die hiervoor is ingesteld, zal met nadere voorstellen komen.

Over enige tijd zal er een voorlichtingsbrochure over de studie aan de ThuK verschijnen, bestemd voor VWO-leerlingen.

De vergadering neemt kennis van het verslag van de schooldagcommissie over de Schooldag 1991. Er waren ongeveer 7500 bezoekers.

Over het naderend ambtsjubileum van hoogleraar dr. I. van Bruggen in maart 1992, is er overleg met de rector. Curator mr. E.N. Nieboer heeft curatoren vertegenwoordigd op een vergadering van het Landelijk Verband van Gereformeerde Schoolverenigingen. Rector en secretaris van de senaat hebben de universiteit vertegenwoordigd op de nieuwjaarsreceptie van de Coninissaris van de Koningin in de provincie Overijssel.

De vergadering wordt op christelijke wijze gesloten.

In opdracht van curatoren

M. Nap

wnd. assessor

Kletsen bij Kamper liturgie

In veel kerken wordt de zogenaamde Kamper liturgie gebruikt, waarin na de preek het 'grote gebed' en de collectezang komen. Daarover schrijft ds. K.P.A. Moedt in *De Kruisbergbode*, het Kerkblad van Brunssum-Treebeek, het volgende:

De preek is afgelopen, de gemeente zingt het antwoordlied, dan volgt het lange gebed. Daarna wordt aangekondigd: nu hebt u gelegenheid voor de dienst van de offerande. Ook het te zingen slotlied wordt aangekondigd.

Het orgel zet in...

En dan zie en hoor je het gebeuren: ervaringen worden uitgewisseld op vaak luide toon (dm hangt er van af hoe luid het orgel speelt), er wordt gelachen, en? Misiciï overdrijf ik wel wat, maar herkent u iets? De verklaring hiervoor is ook niet zo moeilijk. De preek is afgelopen, je hebt een half uur ingespannen moeten luisteren. Ook het lange gebed vraagt concentratie. Nog even, en de dienst is afgelopen. De spanning is wat gebroken.

Eii toch... Toch is de ere-dienst nog in volle gang. En de dienst van de offerande is volwaardig onderdeel in die credicnt. We bewijzen dan immers aan de HERE onze dankbaarheid met onze stoffelijke gaven. Dat mogen we heel bewust doen.

Terecht is de dienst van de offerande een afzonderlijk onderdeel in de eredienst geworden. De ouderen onder ons zullen zich nog wel herinneren dat de kollekte vroeger tijdens de zg. middenzang plaatsvond: twee onderdelen van de liturgie iegeljk. Nu is de dienst van de offerande eii zelfstandig onderdeel. Eei goede verandering in liturgisch opzicht.

Vandaar een vraag ter overweging. Komt dat luide praten en ge-Inch tijdens de dienst van de offerande de eerbied wel ten goede? Stel eens dat het orgel niet zou spelen tijdens het kollektieren (er zijn kerken in het buitenland waar dat gebeurt). Zouden we dan al onze verhalen ook nog houden?

Ik wil niet beweren dat een enkel gefluisterd woord met onze buurman/vrouw niet kan/mag. Maar zouden we uitvoerige verhalen niet beter kunnen bewaren tot na de dienst? Want vanaf votum tot en met zegen houden we toch ere-dienst voor de HERE. Vandaar m'n vraag.

Ach, Loes...

Loes van Lennep geeft in haar vaste rubriek in *Hervormd Nederland* blij nog steeds met haar gereformeerd verleden te worstelen. Maar wel is ze bezig, zich daaraan steeds meer te ontworstelen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit wat we in het nummer van 25 januari j.l. lezen:

Er is de laatste tijd nogal wat te doen geweest over de opstanding van Jezus. Die opstanding wordt meestal gezien als de basis van het christelijk geloof met de verschijningen van de opgestane als beginpunt. Begrijp ik het goed, dan heeft dr. H.J. de Jonge vorige week bij de aanvaarding van zijn hoogleraarschap Nieuw Testament deze verschijningen echter als secundair voorgesteld. De verschijningen zijn volgens hem een interpretatie van een oudere daaraan voorafgaande overtuiging, die in-

hield dat een door mensen vernederde en gedode rechtvaardige door God in ere zou worden hersteld.

De verschijningen na de dood van Jezus, in de voorii van visioenen, aan hen die met deze overtuiging leefden, waren daarvan een logisch uitvloeisel. Waar liet om ging, was niet in de eerste plaats de opstanding van Jezus als zodanig, maar een vasthouden aan diens opvatting, dat God door een ingreep in de geschiedciii bezig was zijn heerschappij op aarde te vestigcii.

Van de zomer op een Portugees strand over dit soort dingen lezend, kwam ik onder de bekoring van de gedachte dat Jezus zich in de kern van zijn boodschap, namelijk dat het Godsrijk op onnreken stond, heeft vergist. Zijn volgelingen hebben er aanvankelijk nog aan vastgehouden, maar langzamerhand is dat idee verwaterd en is de verzoeningsleer het belangrijkste thema geworden. De plaatsvervangende offerdood wordt intussen in theologische kring op zijn beurt ter discussie gesteld.

De tijd dat we het met de drie formulieren van enigheid in de hand allemaal zo goed en stellig wisten, is voorbij. Wat mij hier gesprekken over het geloof frappeert, is dat juist zij die enerzijds zo klein van de mens denken, anderzijds menselijke overleveringen onfeilbaar verklaren. Want dat is toch wel duidelijk, de openbaring is een menselijke aangelegenheid. Er bestaat immers geen openbaring van God buiten mensen om, we hebben het enkel elkaar horen zeggen. Daarom past hij het denken over God uiterste hesclideanheid in het besef, dat aan menselijke getuigenissen niets menselijks vreemd is.

Het bijbelse geloof, dat een zaak van aanvechting is en balanceert op de rand van het atheïsme, staat in schril contrast met elk dogmatische.

De 'beulsrol' bij euthanasie

Uit *Hervormd Nederland* van 25 januari j.l. knipten we het volgende:

Aids-specialist Robert Kautmann in de *Haagsche Courant* over euthanasie-verzoeken: 'Ik begrijp de vraag van een patiënt vaak heel goed. Misschien zou ik dat zelf in een vergelijkbare situatie ook willen. Want zo bekijk ik het toch ook. Daarin zit het de mogelijkheid. Die zit gewoon in het effect dat op het moment dat jij een stof inspuist, iemand doodgaat. Al noem je het levensbeëindiging, je hebt toch het idee dat je iemand vermoordt. Als je een snelwerkend middel gebruikt, gaat iemand dood aan je naald. Je hebt een gevoel alsof je iemand met een revolver schot om zeep brengt. Het verschaft je een moordenaarsgevoel.

Ik heb geen ethische bezwaren tegen het feit dat iemand dood wil. Helemaal niet. Ik kan dat heel goed begrijpen. Maar het punt is dat ik ook niet voor euthanasie heb geleerd. Er zijn helemaal geen medische maatstaven voor vastgelegd. Ik krijg een beulsrol opgedrongen. En daar zit ik soms behoorlijk mee. Men verkijkt zich er heel erg op wat het voor een dokter betekent. Iedereen praat er op de tv zo leuk over dat het toch mogelijk moet zijn om je uit je lijden te verlossen. Voor de arts die uit geloofsovertuiging weigert, is nog wel begrip, die moet dan maar doorverwijzen. Maar mensen staan helemaal niet stil bij de emoties van de dokter.'

W.G. de Vries